

**МІНІСТЕРСТВО ВНУТРІШНІХ СПРАВ УКРАЇНИ
ХАРКІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ВНУТРІШНІХ СПРАВ
Кафедра кримінального процесу, криміналістики та експертології
факультету № 6**

ЛЕКЦІЯ 4

**навчальної дисципліни «Сучасні доктрини судової експертології»
вибіркових компонент освітньої програми третього (доктора філософії)
освітньо-наукового рівня вищої освіти
081 Право**

ТЕМА 4

Наукові основи судових експертиз

Харків 2023

ЗАТВЕРДЖЕНО

Науково-методичною радою
Харківського національного
університету внутрішніх справ
Протокол від 30.10.2023 № 9

СХВАЛЕНО

Вченою радою факультету № 6
Протокол від 18.10.2023 № 9

ПОГОДЖЕНО

Секцією Науково-методичної ради
ХНУВС з юридичних дисциплін
Протокол від 29.10.2023 № 9

Розглянуто на засіданні кафедри кримінального процесу, криміналістики та експертології факультету № 6 Харківського національного університету внутрішніх справ (протокол від 16.10.2023 р. № 9)

Розробники:

Завідувач кафедри кримінального процесу, криміналістики та експертології факультету № 6 Харківського національного університету внутрішніх справ д.ю.н., професор Щербаковський М. Г.,

Рецензенти:

Заступник директора Харківського науково-дослідного інституту судових експертиз ім. Засл. проф. М.С. Бокаріуса з наукової роботи д.ю.н., професор Сімакова-Єфремян Є. Б.

Професор кафедри криміналістики, судової експертології та домедичної підготовки факультету № 1 Харківського національного університету внутрішніх справ, д.ю.н., професор Степанюк Р. Л.

План лекції

1. Зразки для експертного дослідження
2. Методи і методики судової експертизи

Рекомендована література:

1. Експертизи у судочинстві України: посібник / за заг. ред. В. Г. Гончаренка, І. В. Гори. Київ: Юрінком Інтер, 2015. 504 с.

URL: <https://lira-k.com.ua/preview/12767.pdf>

2. Клименко Н. І. Судова експертологія. Курс лекцій. Київ: Видавничий дім «Ін-Юре»: 2007. 528 с.

3. Макаренко Е. І. Негодченко О. В., Тertiшник Н. Н. Експертизи на досудовому слідстві: посібник. Днепропетровськ., 2001.

URL: <http://biblio.umsf.dp.ua/jspui/bitstream/123456789/2815/1/%d0%a2%d0%b5%d1%80%d1%82%d0%b8%d1%88%d0%bd%d0%b8%d0%ba%20%d0%92.%20%d0%9c.%20%2c%20%d0%9d%d0%b5%d0%b3%d0%be%d0%b4%d1%87%d0%b5%d0%bd%d0%ba%d0%be%20%d0%9e.%20%d0%92.%2c%20%d0%9c%d0%b0%d0%ba%d0%b0%d1%80%d0%b5%d0%bd%d0%ba%d0%be%20%d0%95.%20%d0%86.%20%d0%84%d0%9a%d0%a1%d0%9f%d0%95%d0%a0%d0%a2%d0%98%d0%97%d0%98%20%20%d0%9d%d0%90%20%d0%94%d0%9e%d0%a1%d0%a3%d0%94%d0%9e%d0%92%d0%9e%d0%9c%d0%a3%20%d0%a1%d0%9b%d0%86%d0%94%d0%a1%d0%a2%d0%92%d0%86.pdf>

4. Судова експертологія : підруч. / за заг. ред. В.М.Тertiшника. Харків: Право, 2021. 280 с.

URL: https://pravo-izdat.com.ua/index.php?route=product/product/download&product_id=4488&download_id=1495

5. Судові експертизи в процесуальному праві України: навч. посіб. Київ: Видавництво Ліра-К, 2019. 424 с.

URL: <https://lira-k.com.ua/preview/12767.pdf>

6. Щербаковский М. Г. Судебные экспертизы: назначение, производство, использование : учеб.-практ. пособие. Харьков: Эспада, 2005. 544с.

URL: https://library.nlu.edu.ua/POLN_TEXT/UP/SHERBAKOVSKIY_2005.pdf

7. Щербаковский М. Г. Судова експертологія : посібник. Харків, ХНУВС. 2009.. 190 с.

8. Щербаковський М. Г. Проведення та використання судових експертиз у кримінальному провадженні: монографія. Харків: В деле, 2015. 560 с.

URL: http://dspace.univd.edu.ua/xmlui/bitstream/handle/123456789/6020/Provedennia%20ta%20vykorystannia%20sudovykh%20ekspertyz%20u%20kryminalnomu%20provadzhenni_monohrafiia_M%20H%20Shcherbakovskyi_2015.pdf?sequence=1&isAllowed=y

9. Пиріг І. В. Теоретико-прикладні проблеми експертного забезпечення досудового розслідування : монографія. Дніпропетровськ : Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ; Ліра ЛТД, 2015. 432 с.

URL:<https://dduvs.in.ua/wpcontent/uploads/files/Structure/library/student/monogr.pdf>

10. Навчально-методичний посібник для самостійної роботи та практичних занять з навчальної дисципліни “Судова експертологія: поняття, структура, завдання, функції” (галузь знань 0304 “Право”, освітньо-кваліфікаційний рівень “Магістр”, спеціальність 8. 18010003 “Судова експертиза”) / уклад.: В. Ю. Шепітько, В. О. Коновалова, В. А. Журавель, та ін. Харків: Національний університет “Юрид. акад. України ім. Ярослава Мудрого”, 2012. 24 с.

URL:https://library.nlu.edu.ua/POLN_TEXT/POSIBNIKI_2012/NMP_0074.pdf

1. Зразки для експертного дослідження

Крім речових доказів, які виявляються на місці події і направляються на експертне дослідження, експерту нерідко необхідні інші пов'язані з розслідуваною подією об'єкти, які використовуються для вирішення поставлених завдань. Ці об'єкти іменуються зразками для експертного дослідження.

Так, для вирішення діагностичного завдання про захворювання обвинувачуваного венеричними хворобами від нього необхідно відібрати зразки крові. Найчастіше зразки відбираються для вирішення ідентифікаційних завдань. Основним методом ідентифікаційного дослідження є метод порівняння, сутність якого полягає у зіставленні двох або декількох об'єктів з метою встановлення загальних властивостей, які їх поєднують, або розходжень, які роз'єднують об'єкти. Одним з об'єктів експертного дослідження є речовий доказ, який зберіг слід злочину у вигляді відображення властивостей шуканого об'єкта або у вигляді частини, що відокремилася від нього. Для проведення ідентифікаційного дослідження необхідно відібрати зразки порівняння від об'єкта, який перевіряється, тобто об'єкта, який через обставини справи міг залишити слід на місці події.

Зразки порівняння – це матеріальні джерела інформації, що відображають

властивості об'єктів, які перевіряються, або самі ці об'єкти. Об'єктами, що перевіряються і від яких відбираються зразки порівняння, можуть бути речові докази, живі люди і трупи, документи і навіть місце події (ділянки місцевості, підлога підвалу та ін.). Якщо сліди злочину виникають у процесі і обставинах розслідуваної події, то порівняльні зразки є продуктом цілеспрямованої діяльності слідчого.

Зразки порівняння є носіями різних властивостей об'єкта, що перевіряється. Залежно від властивостей, які відображаються, зразки для порівняльного дослідження можуть бути підрозділені на чотири види:

Зразки, що відображають особливості зовнішньої будови об'єкта. Наприклад, спеціально виготовлені експериментальні зразки слідів застосування знаряддя злому (лома), кліше печатки, штампа, знаряддя травми (сокири).

Зразки, що відображають склад і структуру об'єкта. За своїм походженням і способу одержання – це частина самого об'єкта, що перевіряється, або частина групи однорідних об'єктів. Прикладом зразків першої групи є зразки ґрунту з ділянки місцевості, на якій було вчинено злочин. До другої групи відносяться, наприклад, зразки дробу, виявленого і вилученого в домоволодінні підозрюваного.

При проведенні деяких експертиз відбираються не зразки, а проби. Наприклад, якщо вилучено велику кількість наркотичної рослинної речовини, то на експертизу представляються не тільки кілька зразків (звичайно чотири-п'ять) з різних ділянок рослинної маси, але й середня проба (50–100 г), відібрана з різної глибини і різних місць (із всіх кутів і з центра). Аналогічні проби відбираються при дослідженні харчових продуктів, ґрунту, пально-мастильних матеріалів та ін.

Зразки, що відображають функціональні особливості об'єкта або механізму утворення його слідів. До функціональних властивостей людини відносяться набуті нею навички, у тому числі професійні. Зразками, що відбивають зазначені навички, є зразки почерку, письмової й усної мови, петлі і вузли та ін.

Зразки, що відображають одночасно кілька характеристик об'єкта-оригіналу. Наприклад, зразок тексту, виконаний на матричному принтері, відображає властивості вбудованого програмного забезпечення, що впливає на формування знаків, особливості зовнішньої будови голок, що характеризуються формою крапок, склад барвника стрічки.

Зразки для порівняльного дослідження із процесуального статусу розділяються на види залежно від часу виникнення і способу залучення в сферу кримінального судочинства.

Вільні зразки. Виникають до порушення кримінальної справи поза зв'язком зі вчиненням злочином і його розслідуванням. До вільних зразків відносяться рукописні матеріали особистої переписки або службові документи (зразки почерку); документи з машинописним текстом (зразки знакодрукуючого пристрою); зразки волосся, що зберігається у родичів загиблого; фото- або рентгенівські зображення, дріб, фарба, зразки виробів, матеріалу та ін. Вилучення вільних зразків для порівняльного дослідження здійснюється слідчим і відбувається в рамках таких слідчих дій, як обшук (ст. 234 КПК України), тимчасовий доступ до документів (ст. 165 КПК України), огляд місця події, приміщень, предметів (ст. 237 КПК України), огляд трупа (ст. 238 КПК України), витребування документів і предметів (ст. 93 КПК України). Процедура відбору зразків відображається в протоколі відповідної слідчої дії.

Умовно-вільні зразки. Виникають після порушення кримінальної справи, але не у зв'язку з підготовкою матеріалів для проведення експертизи. До умовно-

вільних зразків відносяться, наприклад, підпис, рукописний запис у протоколі допиту, поясненні, скарзі, клопотанні і інших документах, виконаних обвинувачуваним, підозрюваним під час провадження по справі, а також іншого роду об'єкти.

Експериментальні зразки. Ці зразки одержують після порушення кримінальної справи у зв'язку із призначенням і проведенням судової експертизи. Експериментальні зразки можуть відбирати два суб'єкти – судовий експерт і слідчий.

Експерт, якому доручено проведення експертизи, самостійно відбирає зразки при проведенні експертного дослідження. У цьому випадку в ході експертного експерименту відбираються зразки від представлених на експертизу об'єктів, які перевіряються (наприклад, одержання експериментальних гільз при стрілянині з рушниці, вилученої у підозрюваного). Якщо одержання зразків є частиною виконуваних експертом досліджень із використанням наданих на судову експертизу об'єктів, то якої-небудь окремої постанови слідчого про вилучення зразків не потрібно.

В ході досліджень експерт самостійно визначає перелік і обсяг використовуваних ним спеціальних методів і засобів дослідження, він вправі вилучати для наступного порівняльного дослідження частину представленого в його розпорядження об'єкта, наприклад, зразки крові, ґрунту і т. ін. Експерт вправі на власний розсуд обмежитися дослідженням частини об'єкта, якщо це забезпечує вирішення поставлених питань, а також він може виготовляти копії (зразки-копії) речових доказів, експериментальні зразки-ушкодження і ін.

Самостійне одержання зразків експертом не вимагає окремого процесуального оформлення. Як і весь хід експертного дослідження, відомості про вилучення зразків у процесі проведення експертизи фіксуються в одному процесуальному документі – висновку експерта (ст. 101 КПК України).

Слідчий відбирає зразки у відповідності до ст. 245 КПК України «Отримання зразків для експертизи».

Отримання зразків для експертного дослідження слідчим згідно зі ст. 245 КПК – самостійна слідча дія, що проводиться на підставі постанови слідчого і оформлюється у відповідному протоколі «Відібрання зразків для експертного дослідження». Тільки вказаною слідчою дією здійснюється відібрання зразків від живих осіб: обвинувачуваного, підозрюваного, свідка або потерпілого. Якість відібраних зразків і їх доказове значення підвищується, якщо одержання зразків здійснюється за участю спеціаліста (ст. 71 КПК України) або експерта, якому доручено проведення судової експертизи. Неправильний відбір проб відображається на вірогідності експертних висновків, призводить до необхідності повторного або додаткового проведення слідчих дій, затягує строки слідства.

Передбачений КПК України особливий спосіб одержання зразків у учасників процесу обумовлений необхідністю забезпечення їх законних інтересів, прав і свобод. Зокрема, при необхідності одержання зразків у живих людей слідчий зобов'язаний винести окрему постанову. Постанова про отримання зразків обов'язкова для осіб, у відношенні яких вона винесена, що повинно бути їм роз'яснено.

У виняткових ситуаціях при відмові підозрюваного або обвинувачуваного представити зразки ті з них, характер яких це допускає, можуть бути отримані примусово. Це стосується таких об'єктів, як виділення організму людини (кров, сперма, слина, жовч, піхвовий уміст і ін.), волосся, піднігтьовий вміст і т.п. В останньому випадку бажана присутність понятих, хоча ст. 245 КПК України цього не передбачає. При відібранні зразків необхідно дотримуватись загального правила про неприпустимість дій, що принижують гідність особи. Природно, зразки почерку і підпису неможливо відібрати примусово. Для цього варто заручитися згодою особи, чиї зразки почерку або підписи необхідні для

експертного дослідження.

Крім зразків порівняння, що відбирають від живих осіб, слідчий вправі відібрати зразки від предметів, які неможливо вилучити і направити експерту на дослідження. Як зразки порівняння можуть виступати відбитки печаток і штампів установ, зразки води з місць виявлення трупів при припущенні про смерть від утоплення, проби золи з місця спалення трупа, фото- і рентгенівські зображення тіла невпізаного трупа і ін.

Вимоги, що ставляться до зразків порівняння. Незалежно від часу виникнення і форми відображення властивостей об'єкта, що перевіряється (відбитки, частини або частки), зразки повинні задовольняти ряд вимог, недотримання яких унеможливило б проведення експертного дослідження.

Безсумнівність походження зразків. Означає ту обставину, що в процесі розслідування повинно бути точно встановлено, що зразки порівняння відображають властивості конкретних певних осіб або предметів. Особливо важливо дотримуватись цієї вимоги при вилученні вільних зразків у ході виїмки або обшуку. Походження зразка від об'єкта, що перевіряється, повинно бути процесуально засвідчене слідчим, наприклад, у протоколі допиту свідка або впізнання.

Необхідна кількість (репрезентативність) зразків. Кількісні параметри зразків: число, маса, обсяг, розміри повинні забезпечити повноцінне проведення експертного дослідження. Залежно від безпосереднього об'єкта дослідження, тобто властивостей об'єктів, експертні методики висувають різні вимоги до кількості порівняльного матеріалу. Однак у кожному разі зразки порівняння зобов'язані відображати достатню для ідентифікації сукупність ознак об'єкта, що перевіряється. Так, для проведення почеркознавчої експертизи варто надати зразки рукописного тексту особи не менш ніж на 10 аркушах; на ґрунтознавчу експертизу направляються порівняльні зразки ґрунту з різних місць

перевірюваної ділянки місцевості вагою до 200 грамів. Недостатня кількість зразків іноді не дозволяє експерту вірогідно вирішити питання про тотожність, що тягне направлення клопотання про надання додаткових матеріалів.

Належна якість зразків. Відзначена вимога спрямована на представлення зразків, придатних для дослідження. Так, відбитки печаток, відбитки пальців рук і інших предметів зі стійкою формою повинні бути чіткими, насиченими, не змазаними для того, щоб забезпечити передачу окремих ознак зовнішньої будови об'єктів; зразки почерку повинні відображати всі варіанти почерку перевірюваної особи; зразки рослинних об'єктів необхідно направляти на експертизу просушеними для запобігання гниття; зразки-предмети (дріб, зброя, інструмент і т.д.), вилучені у різних осіб, повинні знаходитися в різних упаковках, мати бирки з написами і т. ін. Незадовільна якість зразків не дозволяє навіть приступити до ідентифікаційного дослідження, що є причиною направлення експертом повідомлення про неможливість дачі висновку.

Порівнянність зразків. Зразки порівняння повинні бути близькі за механізмом утворення, походженням зі слідами злочину. Зміст зазначеної вимоги полягає в усуненні розходжень між слідами злочину і зразками порівняння, які не обумовлені дійсною різницею властивостей порівнюваних об'єктів. Ця вимога забезпечується одержанням зразків порівняння, максимально наближених до слідів злочину за часом або механізмом (способом, умовами) виникнення. Так, якщо досліджуваний документ–речовий доказ виконаний олівцем на картоні, то експериментальні зразки почерку повинні відбиратися від особи у вигляді рукописних текстів, виконаних олівцем того ж кольору і твердості на картоні. Дотримання цієї вимоги обумовлено необхідністю виключити вплив сторонніх факторів, які перешкоджають правильній оцінці експертом ознак, що розрізняються, порівнюваних об'єктів, встановлених у процесі експертного дослідження.

Основним правилом одержання порівнянних експериментальних зразків є створення умов слідоутворення, максимально близьких до тих, які мали місце в момент утворення самого об'єкта дослідження. У той же час одержання порівняльних зразків самим експертом не завжди забезпечує відтворення умов, що відповідають механізму слідоутворення, який мав місце в момент розслідуваного злочину, а значить і одержання адекватних експериментальних зразків. Насамперед, труднощі виникають, коли мова йде про динамічні сліди, які відображають не тільки будову предметів, але й особливості звичної, навичкової, у тому числі професійної, діяльності конкретної особи (злочинця). У цих випадках експерт варіює умови одержання зразків до максимальної їх подібності з досліджуваними об'єктами.

У тих випадках, коли відбір експериментальних зразків неможливий у зв'язку з істотною зміною перевірюваних об'єктів за час, що пройшов з моменту вчинення злочину (ствол зброї покритися корозією й т.п.), необхідно шукати вільні зразки, що відповідають часу виникнення слідів злочину.

Тактика одержання експериментальних зразків порівняння.

Як і будь-яка інша слідча дія, тактика відбору зразків від об'єкта, що перевіряється, включає три етапи.

На підготовчому етапі виконуються наступні операції:

- прийняття рішення про необхідність відбору зразків порівняння для проведення ідентифікаційного дослідження у відношенні конкретного об'єкта, що перевіряється;
- визначення виду зразків порівняння і їх кількостей;
- вивчення методики відбору зразків. Вибір і ознайомлення з методикою відбору зразків здійснюється слідчим шляхом звертання до спеціальної методичної літератури або консультацій

з фахівцем. Звичайно в останнім вибирається обізнана особа, яка потім буде проводити експертизу;

- вибір часу відбору зразків. На вибір моменту одержання зразків від живих осіб впливає фізичний, психічний стан зацікавлених осіб, можливість проведення слідчої дії з їх участю;
- вибір місця відбору зразків. В одних випадках зразки можуть бути отримані в кабінеті слідчого, в інших – у спеціалізованих установах, де є необхідні умови, інструменти, обладнання, фахівці;
- визначення складу учасників слідчої дії: наявності понять, необхідності залучення відповідного фахівця й ін.;
- вирішення питання про спосіб виклику учасників слідчої дії: повісткою, по телефону або іншими способами;
- підготовка необхідних технічних засобів відбору, упакування, транспортування, фіксації процедури відбору зразків: приладів, інструментів, апаратури, матеріалів і т.д.;
- вибір лінії поведінки з особою, від якої або за згодою якої має бути здійснений відбір зразків, якщо вона протидіє розслідуванню;
- складання письмового плану відбору зразків;
- винесення постанови про одержання зразків для експертного дослідження. У постанові про одержання зразків повинно бути зазначено: а) у зв'язку з якими обставинами виникла необхідність їх одержання; б) для встановлення яких обставин необхідне порівняльне дослідження зразків; в) які конкретно зразки підлягають вилученню; г) у кого, де й коли вони повинні бути отримані із вказівкою процесуального становища особи.

Робочий етап являє собою безпосередній відбір зразків порівняння слідчим.

Він включає:

- ознайомлення з постановою: а) обвинувачуваного, підозрюваного, потерпілого, свідка про відбір у них зразків; б) посадової особи про відбір зразків порівняння від матеріальних об'єктів, що перебувають у її розпорядженні;
- роз'яснення всім учасникам їхніх прав, обов'язків, ролі кожного при провадженні слідчої дії;
- встановлення психологічного контакту із зацікавленою особою. При необхідності використати прийоми переконання;
- відбір зразків за технологією, що відповідає вимогам безсумнівності походження, необхідної кількості, належної якості й порівнянності.

Відносно можливості присутності слідчого при відборі зразків у осіб, тут, імовірно, діє правило, встановлене кримінально-процесуальним законом для освідування (ст. 241 КПК України). Якщо одержання зразків поєднано з оголенням тіла людини, а слідчий є особою іншої статі, то він не може бути присутнім при проведенні слідчої дії, але при цьому не позбавляється своїх керівних функцій.

Третій етап – фіксація ходу і результатів відбору зразків і їх упакування включає:

- опис ходу відбору зразків і отриманих результатів у протоколі „Отримання зразків для експертного дослідження”. У протоколі повинна бути описана процедура одержання зразків, їх вид, кількість, місце вилучення (виявлення), дата, час і спосіб вилучення (змив, зіскрібок, зрізи і т. ін.), вид упакування, зміст посвідчувальних написів і підписів. При наданні фізичного опору особою, у якої відбираються зразки, варто докладно описати в

протоколи всі дії особи, а також прийняті слідчим відповідні заходи;

- при необхідності складається схема, у якій відзначається місце вилучення або відбору зразків, проводиться аудіо- або відеозапис, фотозйомка, що ілюструють хід і окремі етапи слідчої дії;
- упакування отриманих зразків. Отримані зразки поміщаються в упаковки з дотриманням процесуальних вимог і криміналістичних правил поводження. Правила упакування зразків такі ж, як і речових доказів. Упаковка повинна забезпечувати схоронність зразків і відбитих у них властивостей, не допускати можливість їх втрати, підміни або випадкового привнесення інших об'єктів. На упаковках наносяться посвідчувальні написи: вид об'єкта, кількість, дата, час, місце і спосіб одержання зразків, характер предмета-носія;
- ознайомлення всіх учасників слідчої дії із протоколом, прийняття від них зауважень і заяв;
- підписання протоколу слідчим, а також всіма особами, які брали участь у відібранні зразків для експертного дослідження.

2. Методи і методики судової експертизи

Завдання, що розв'язуються в певному роді (виді) експертиз, а також представлені об'єкти, при всій їх розмаїтості, мають загальні риси, що дозволяє представити структуру вирішення будь-якого завдання у вигляді системи послідовних пізнавальних дій (стадій) з використанням певного набору методів і технічних засобів.

Будь-яка експертна методика включає методи і технічні засоби дослідження. Саме вони утворюють основний зміст методики. У судової експертології виділяють загальний, загальноекспертні, окремоекспертні і спеціальні методи дослідження.

Загальним методом є діалектико-матеріалістичний метод, який дає загальний напрямок, є методологічною основою всякого судово-експертного дослідження.

Загальноекспертні методи використовуються у всіх експертних дослідженнях і діляться на дві групи:

- емпіричні методи: спостереження, вимірювання, експеримент, моделювання, порівняння, опис, фотографування;
- логічні методи: аналіз, синтез, індукція, дедукція, аналогія, абстрагування, конкретизація.

Окремоекспертні методи застосовуються в декількох родах судових експертиз. До них відносяться:

- інструментальні методи, за допомогою яких визначаються якісний, кількісний склад, структура й інші властивості представлених на експертизу об'єктів: атомний спектральний і рентгеноспектральний аналіз, молекулярна спектроскопія у видимій, ультрафіолетовій і інфрачервоній ділянках спектра, хроматографічний і металографічний аналізи й інші;
- математичні методи розрахунку і статистики, які використовуються для обробки результатів кількісних вимірів.

Спеціальні методи розробляються й застосовуються тільки в рамках одного роду, виду судових експертиз відносно конкретних об'єктів. Наприклад, методи виявлення згаслих, залитих текстів у технічній експертизі документів, метод визначення довжини зупиночного шляху автомобіля в автотехнічній

експертизі, метод відшукування знищеної інформації в комп'ютерно-технічній експертизі та ін.

У судовій експертології система категоричних або альтернативних приписань по вибору і застосуванню в певній послідовності методів і засобів вирішення експертного завдання йменується ***судово-експертною методикою***. Експертна методика орієнтована не на дослідження об'єктів експертизи, а на вирішення типового експертного завдання, оскільки саме від завдання залежить суть дослідження, тому що той самий об'єкт, як зазначено вище, може вивчатися різними експертними методиками. При проведенні кожної експертизи до об'єктів дослідження застосовуються тільки ті методики, які відповідають відповідній судово-експертній галузі.

Кожному класифікаційному рівню експертиз - роду або виду відповідають певні методики експертних досліджень. Методика кожного рівня включає відповідні загальні (емпіричні і логічні) та окремі методи дослідження. Програма дослідження, спрямована на вирішення за допомогою конкретної системи методів однотипних завдань у межах одного різновиду експертизи, одержала назву родової (видової) методики експертного дослідження.

Типова методика роду (виду) судової експертизи – це система методів, прийомів, технічних засобів (апаратура, матеріали і т. ін.), що застосовуються у певній послідовності для встановлення фактів і обставин розслідуваного злочину шляхом вивчення родового об'єкта експертизи. Типова методика становить науково-обґрунтовану послідовність дій, операцій для вирішення типового експертного завдання. Родова (видова) методика включає опис загальних і спеціальних методів дослідження, послідовність їх застосування відносно об'єктів, об'єднаних загальними досліджуваними властивостями. Методика дослідження – це засіб одержання схованої в об'єктах експертизи потенційної інформації для встановлення фактів, що утворять предмет експертизи.

Розробка загальної методики експертного дослідження в межах роду (виду) експертизи можлива через типовість питань, що виносять на вирішення експертизи, і представляємих об'єктів, що відображає достатню стабільність межі, яка окреслює предмет і об'єкти окремого роду, виду експертизи. У методичних посібниках для експертів з дослідження почерку, зброї, ґрунту, матеріалів та інших об'єктів окремих родів судових експертиз описуються різні методичні схеми вивчення об'єктів залежно від їх виду (цілі об'єкти, частини, частки і ін.) і мети дослідження, обумовленої поставленими питаннями. У балістичних, трасологічних, почеркознавчих і інших традиційних родах судових експертиз розроблені загальні методики ідентифікаційного і діагностичного експертного дослідження, які включають перелік певних ознак об'єктів і способи (методи) їх встановлення.

Родові типові методики описуються в спеціальних методичних посібниках, методичних листах, рекомендаціях, посібниках з проведення відповідного роду (виду) судових експертиз. Типові методики, як правило, представляються у вигляді алгоритмів, тобто відрізняються твердою зумовленістю послідовності дій.

Конкретна або окрема методика судової експертизи – це послідовність вивчення представлених по конкретній експертизі об'єктів для вирішення поставлених перед екпертом питань. Конкретна методика опирається на загальну методику даного роду (виду) експертиз. Методика вирішення конкретного експертного завдання, як правило, не тотожна типовій методиці, а представляє один з її варіантів. У ході використання екпертом конкретної методики окремі елементи типової методики змінюються, одночасно вона доповнюється новими елементами. У результаті експерт на підставі знання типової методики і особистого досвіду розробляє методику вирішення кожного завдання, тобто програму дослідження для конкретної експертної ситуації.

Конкретна (окрема) методика – програма дій експерта по проведенню конкретної експертизи.

У практичній діяльності при виборі схеми вирішення поставленого слідчим завдання експерту доводиться вирішувати основну проблему: чи є для вирішення питання відповідна типова експертна методика і якщо є, то чи досить вона надійна.

Якщо завдання раніше не зустрічалось в експертній практиці, то для його вирішення експертом створюється евристична методика дослідження. Така ж ситуація виникає, якщо методика раніше ще не застосовувалася. Звичайно в письмовому вигляді евристична методика не фіксується, а реалізується по ходу її формування і відображається у висновку експерта. Якщо при вирішенні поставленого експерту завдання досягнутий позитивний результат, то згодом евристична методика може бути викладена в спеціальній літературі для обміну й поширення досвіду і в такому вигляді стати об'єктом наукового дослідження.

При використанні евристичних методик вирішення завдань на відміну від алгоритмічних не передбачається дотримання строго визначеної послідовності дій. Евристичним вважається рішення, знайдене самим експертом у процесі виробництва експертизи або при використанні існуючої типової методики, але при цьому вибірково ігнорується ряд її положень. Евристичні способи вирішення експертних завдань ґрунтуються на творчому мисленні та інтуїції експерта, що опирається на його досвід.

При вирішенні будь-якого завдання експерт завжди застосовує сукупність алгоритмів і евристик. Перемінне використання алгоритмів і евристик характерно для переходу від одного моменту процесу дослідження до іншого, вони замінюють один одного на різних етапах експертного пізнання.